

VII. Az angol elegia.

Hasonló folyamatot, mint Németországban, mutat föl a reflektáló költészet fejlődése a törzsrokon Angliában is. Az angol nemzeti költészet keletkezését a kelták népköltészete előzte meg, melyek maradványaiként 1738 — 1796-ban a skót tudós Macpherson az állítólag régi Ossian nevű bárd dalaait adta ki ¹⁾. Főnt érintők, hogy mily viharos lelkesüléssel fogadtattott ezen mű és mily hathatós befolyással volt az, az összes európai irodalmakra. Legujabban azon kor bámuló ítélete egészen megfordult. Mind a két ítélet azonban, a túlságos dicséret, úgy mint a túlszigorú lenézés, igazságtalan. Ossian költeményei egy kitünő költői tehetségnek műve. Becsükből persze sokat vesztenek azok, mihelyt eposznak tekintetnek, és fölötte nevetséges is volt, Homer klasszikai költészetével összehasonlítani ezen elmosódott alakokat, ezen összefüggéstelen meséket, és ezen siránkozó hangot. Az eposz előadásmódja plastikai, a miért is Hegel az epikus képeket helyesen „a képzelem domborműveinek“ nevezé. Mintegy érczöntetűen és ingatlanul, megrendíthetetlenül, határozottan és világosan legyen kiemelve az epikai alak! Hogyan lehetett Homer műveit, — melyek ezen követelmé-

¹⁾ Laing Malcolm (Dissert. on Ossian poems. 1804.) és Taloj (die Unechtheit der Lieder Ossians. 1804) szellemű és éleseszű vizsgálatai után, ezen költemények eredete fölött kételynek már nem lehet helye. Ugyan oly bizonyos azonban, hogy Macpherson, hamisításánál, számos a nép száján fönmaradt valódi régi énekek töredékeit, persze újabbalokkal elvegyítve, fölhasználta.

nyeknek oly fényesen megfelelnek, — összehasonlítani: Ossian ködalakjaival és légtüneményeivel, melyek a földet alig érintik és oly kevés testiességgel bírnak? A népies eposznak jellemző sajátága az elegiai alaphang, mely vörös fonal gyanánt az egészen keresztül huzódik és fontosabb helyeken halkán megzendül. Ezen elegiai hang azonban Ossian minden alakjait elködösíti, és embert és természetet, tetteket és érzelmeket, a gyászoló emlékezet alkonyfényébe mártja. A mily csekély az epikai, oly nagyszerű ezen költemények elegiai tartalma, noha csak igen kevés reflexióra akadunk bennök, mert a költő lelkét egészen elfoglaló hatalmas panasz és a leküzdhetetlen bánat mellett eltűnik a világ. Az odaveszett hősikor, a régi daliák dicsőségének eltűnte fölötti fájdalom oly nagy a költőben, kit az elestek szellemeként körüllebegnek, hogy lelke mint láthatatlan kéz érintette húr megzendül és olvadó, lágy hangokat hallat ¹⁾.

Az angol költészet tulajdonképi fejlődése csak a XVI. században kezdődik, midőn a büszke sziget világtörténelmi jelentőségre emelkedett. A lyrát Sidney Fülöp (†1588) és Spencer Edmund († 1598?) alapították meg; mind a kettő az olasz költészet hatása alatt állott, melynek formáit hazájukban meghonosítani iparkodtak; ezen törekvés azonban csak az előbbinek sikerült a sonettel, melyet kedvese dicsőítésére használt. De az olasz minta nem lehetett jó következésű; mesterkélttség és természetlenség hozattak az által be az angol költészetbe és sokáig tartott, míg az e jármat teljesen lerázható. Sidney sonettjei korántsem is oly tökéletesek, mint Shakespeare-éi, kinek gazdag kedélye és mély szelleme ezen formában sem tagadja meg magát. De ezek az elegiai költészet terén kívül esnek.

¹⁾ Különböen utasítjuk az olvasót Ossiannak Fábrián Gábor által eszközölt fordítására.

Míg a dráma Shakespeareban, az eposz Miltonban halhatatlan bajnokokra talált, addig a lyrának csak újabb időben sikerült magasabb polcra emelkedni.

A reflektáló költészet pedig csak igen későn juthatott virágzásra; mert Tickel Tamás († 1740) elegiái és kortársainak hasonló költeményei azon száraz értelmiségben szenvednek, mely a valódi költészettől idegen és a mely Pope egész korszakának egyetlenegy valódi költői művet alkotni nem hagyott. Csak Cowley Ábrahámban († 1667) mutathat föl a XVII-dik századbeli angol irodalom egy mély érzésű és igaz költői szemlélődésű költőt, ki néhány jeles elegiát hagyott hátra. Példája azonban, fájdalom! nem talált követőkre.

Ugyanazon ellenhatás, mely Németországban Gottsched ellenében Klopstockban fellépett: hivta sorompóba a józan Pope ellen a lágy és érzelgős Thomson Jakobot († 1748), ki a búskomorság szelid leheletétől átlengett, és festői szépségekben gazdag költeményei által épen oly nagy befolyást nyert a német irodalomra, mint Young Edvárd († 1765), „Éjjigondolatok“ című költeménye által, a mely Tiedge „Urania“-jának mintaképül szolgált; de a mely emelkedett lyrai nyelve és lágy érzése dacára, egészen a didaktikai költészet körébe tartozik. Különösen meg említendő e helyt Gray Tamás (1772), kinek elegiai természetfestései egy gyöngéd és meleg szívből fakadnak, és kinek egyik műve, az „Elegia egy falusi temetőben“¹⁾ nem csak saját, hanem az egész korszak legjelesebb elegiájának mondható; e híres és számtalanszor utánozott költeményében szépen sikerült a költőnek a bánat hangjainak igaz költői kifejezése. Egyéb „elegiái“ azonban épen oly kevésbé tartoznak az elegiai költészet körébe, mint

¹⁾ Magyar fordítását Deáky Zsigmond eszközölte megjelent Rómában. 1861.

Matthissonnak az ő nyomán irt lágyas leírásai. — Gray-en kívül az egyetlen Shenstone Vilmos († 1763) pendített meg valóságos elegiai hangot. Elegiái szép bensőséget és gazdag érzelmet árulnak el; de hiával vannak a reflexio azon kifejttségének, mely ezen műfajnak elmaradhatlan jellemző bélyegét képezi. De hiába, zavaros egy korszak volt ez, a mely nagyon is el volt fogulva a leirási hajlamtól és a szentimentális érzelmrajongástól.

Burns Robertben († 1796) lépett föl valahára egy hatalmas lyrikus, kiről Carlyle méltán mondhatá, hogy „keblében az emberi érzés minden mozzanatának egy megfelelő hangja rejlett.“ Az angol irodalmat komoly és vidor élezes és búskomor dalokkal ajándékozta meg, — de hangulatainak sokoldalúsága dacára mégis inkább természeti költő volt, sem hogy a szemlélődő költészetben valami kitünőt teremthetett volna. Számos költeményén előmlik ugyan a gyöngéd bánat, de mindannyi a zenei dal jellemét hordozza magán. Így van ez p. o. szép dalában:

Szivem a felföldön, szívem nincsen velem.

Akármerre járok, visszavágy szüntelen stb. és a bánatos dalban: „Stuart Mária panasza.“

A romantika behatásától Angolország sem maradt ment. Legelőször is Campbell Tamásnál (1843) mutatkozott az; ezen sokoldalú költőnél, ki a tanköltészetből kiindulva, csak később csatlakozott az újabb romantikai irányhoz. Már elbeszélései is gyöngéd és érzékeny költőnek mutatják őt, ki kevésbbé költői tárgyakat is kecsesen és bánatosan tud tárgyalni. Ezen tulajdonságok jellemzik e legiáit is, melyeknek lágy színezete, előadásuk formaszépsége és korrektsége különösen kiemeltetik. Legjelesebb elegiája a „Hohenliedi csatára“ irt költeménye; míg mások mint p. o. „Az utolsó ember,“ minden jelességök dacára, a philosophiai tárgyalás miatt, a didaktikai

költészet bélyegét viselik. Az elegiának a tanköltészetbe való ezen átmenetele Campbellnél nem épen nagyon föltűnő, ha meggondoljuk, hogy már első műve „A reménység örömei“ is tanköltemény volt, a mely Campbellnek a didaktikai költészet iránti kiváló tehetségét fennen hirdeté, hisz ezen költeménye a világ irodalom legjobb tankölteményei egyikének el van ismerve.

Burnssal rokon Moore Tamás (†1852), az „irdallamok“ nemes dalnoka. Ezen költeményekben a költő mélyen megérintett kedélye hangosan és érthetőn szól minden érző szívhez. Hazája hű fia lévén, annak szomorú sorsát hön érzi, és fájdalmát lángoló dalokban fejezi ki. Ezen panasz dalokat föl-váltják az ir népélet vidorabb képei, hazája szépségeinek meleg ecsetelései, és a nagy mult dicsőségét hirdető dalai a büszke nemzeti öntudatnak. Ihletett ajakkal dicsőíti a szegény „Zöld Erin“ szépségeit, — magasztalja annak hőseit és megénekli azon nemes férfiakat, kik hazafiságukat a halállal pecsételték meg. Ide tartozó dalai közül a legszebbek: „Távol van a hontól!“ „Erin, o Erin,“ „Ne feledd el e földet,“ és számtalan más, melyek a lyrai költészet valódi gyöngyei közé tartoznak.

Moore az elegiához hasonló viszonyban áll, mint Burns. Ugyanazon, sőt még sokkal mélyebb elegiai hangulat rezgi át az ő dalait is, különösen „ir dallamait;“ de hiányzik nála is a reflexió, a mely pedig mindég az elegia leglényegesb elemét képezi. Ezen elegiai vonás nyilatkozik p. o. azon szép dalban, melyben a költő öröm és bánatban, dicsőség és szépségben kételkedik; mindez csak tettetés, mindez csak hazugság, egyedül az ég mindég igaz, csak az ég adhat nyugalmat. Különös szépségben tűnik fel költészetének ezen bánatos oldala számos szerelmdalaiban, melyek nála úgy, mint Burnsnél a reflektáló költészet ismeretét a zenéi dalba tüntetik ki.

A Burns és Moore közti különbség főleg azon alapszik, hogy amaz egyszerű, világos, természetes; emez pedig többnyire lágy, olvadozó és nem minden mysticismus nélküli; egy szóval: romantikus. És e tekintetben Moore a legjobb átmenetül szolgál Byronra.

George Byron (†1824) az újkor költői közt kitünő helyet foglal el. Nemes és nagy, lángeszű és magas műveltségű, érzelmes és mély egyénisége dacára, nem engedé diabolicus természete az óhajtvá keresett nyugalmat megtalálnia és szüntelen üzöbe vette őt Europa majdnem minden országán keresztül. Az újkor ezen igaz, sőt tán legigazabb költője, nagyszerű költői művekben testesíté meg azon bajokat és gyarlóságokat, melyekben századunk és mindegyikünk szenved. Minden, még legvidorabb műveire is viharterhesen nehezedik a sötét hangulat, mely ama vigasztalanságot, a határtalan kétségbeesés és kedvtelenség azon szorongató érzetét szüli, a mely minden műveiből mereven szemekkel felénk néz. Ki fogja ezen egészségtelen hangulat okait kutatni ott, hol maga a lét, bajnak tekintetik; — oly költőnél, kinek egész valósága és költészete egy nagy, és zavarossága sarkastikus élénél fogva fényes változata azon thémának: hogy minden a mi létezik, méltó a pusztalásra. Így keletkezett a „világfájdalom“ költészete, mely Byron óta minden nemzet minden rétegeibe édes méregként besompolygott; ama ziláltság, mely nemcsak hogy az élet élvezését, magától eltiltja, hanem ördögi kárörömmel dúlja önön beleit. Különösen érdekelnek itt bennünket kisebb költeményei és művei koronája: Childe Harold. Főleg ez utóbbi költeményben látjuk fen említettük tulajdonait nagyszerű egészszé csoportosulva. Itt színezete lángoló pompája, gondolatai elragadó szárnyalata és dúló reflexiójának varázsa egy remekművé vannak egyesítve, mely az egész világirodalomban ritkítja párját. Byron reflexiója sajátos kárörömmel szem-

léli a gyász és nyomor képeit, pusztulás romjait, melyeket mély, szívet megható búskomorságának örök zöld folyondárával elföd. Velence fölötti elméletei (IV. 1—18.) a reflektáló költészetnek örök diszeivé válnak. A lagunák fényes városának pusztá csarnokain és palotáin szürke homály ömlik el, mely mögött a nemes költő gyászoló és haragos, magával meghasonlott alakja tűnik föl. Legjobban érzi ő magát a természet ölén.

Hol ember még nem irt törvényt szabályt,
S lábnyom ritkán volt, vagy talán soha. —

Ily magányban telik kedve, ezen társalgása a
szent természettel, ez neki nem magány:

De járnai zajgó tömeg közepett,
Hol látunk, hallunk, érzünk, birhatunk, —
S mégis szívünk üres, számüzetett —

Ez hő érzelmű szívének magány, ez egyedüliség! — Méla bús reflexiója eme skeptikus s zilált jellemét utána egész kora sajtájává tevé. A világfájdalom, a kedély szétfoslottsága az ifjuság uralkodó tulajdonságává lön és Heine s Lenauban épen úgy, mint Petőfi és Lisznyaiban és az újabb nemzedék majdnem minden költőjénél hangot nyert.

Beteges módon fokozódva tűnik föl ezen alaphangulat Shelley Percy-ben († 1822), kinek fellegző, bensőséges költeményein, a létel feloldhatlan talányai és bonyolodásai fölötti panasza ömlik el. Shelley tetőtől talpig pantheista. Lángoló szeretettel karolta át az egész mindenséget és nemes lelkesüléssel törekedett az örök szép és igaz felé. Csakhogy ezen szeretet, ezen lelkesülés inkább philosophiai, mint költői természetű. A világ idealistikus felfogása gyakran oly tájakra csalogatá át, melyek elvont-

ságuknál fogva már a költészet terén kívül esnek. Azért hiányzik költészetében az érzéki elem, a szenvedély ellentállhatlan heve is, mely minden szívet elfog és magával ragad. Ezen körülmények nem hagyták őt elegikussá lenni, mihez tehetségei őt különösen föl avatták volna. Plasztika hiányzik nála, és az érzelem ama közvetlen kifejezése, mely nélkül lyrai költészet egyáltalán nem képzelhető. Nála a szív meleg érzése a gondolkozó fejen át veszi útját, és az által Shelley szó nemesebb értelmében philosophiai költővé lesz. Mély elmű reflexióinak kedvenc tárgyát az eszmény és való közti örök ellentét képezé. Egyrészt gondolkozása ellentételei, másrészt a nyers világ által szorongatva mint „égi jövevény“ bolyongá át a földet, pihenést és nyugtot sehol sem lelven. Egyik szép költeményében maga fejezi ki, hogy az öröm úgy mint a gond szárnyai mindig röptülésre készek, hogy az ember tegnapja soha a holnaphoz nem hasonlít, és hogy a változáson kívül semmi sem állandó. Saját hontalansága „A Világ vándorai“ című szép költeményében a csillaghoz azon kérdést intézi:

Mely sötét barlang alatt
Vonod össze szárnyadat? —

és a halvány arcu holdtól: „Hol lelsz pihető helyet?“
és a fáradt szárnyu széltől:

Van-e elrejtőzni néked
Valahol egy enyhe fészked?

Igy Shelley a világ mindennapiasságán jutott tönkre; mert magasra törekvő nemes szellemének nem adatott, hogy avval alkudozásba bocsátkozhassék.

Könnyen képzelhető, hogy ezen két lángelméjű férfiú számos követőre s utánczóra akadt; de ezek

kevesebb önállósággal és eredetiséggel bírnak, sem hogy velök külön foglalkozhatnánk. Az elegia egy valóságos virágzása ily körülmények közt nem lehetséges: Burns és Moore barátai a zengedelmes dalt művelték leginkább és a reflexióra oly kevés fontosságot helyeznek, hogy tőlük e tekintetben egyáltalán nem várható semmi. Byron és Shelley iskoláinak tagjai pedig szerfölött betegesek és ziláltak; az elegia azonban a lélek békéjét tételezi föl, melynek csendes fölszínét gyöngé szellők fódorithatják ugyan, de a mely dühös viharok által korbácsolva és földúlva ne legyen.
